

Kiss Éva (szerk.)

Pedagógián innen és túl. Zsolnai József 70. születés- napjára

Pápa: Pannon Egyetem BTK –
Pécs: Pécsi Tudományegyetem FEEK,
2007. 951 + xvi p.

Jelen kötet szerzőinek többsége egyetemi vagy főiskolai oktató, intézetvezető vagy kutatóintézeti munkatárs, akik az ünnepektől barátai, segítőitársai, kortársai vagy pályatársai. Árnyalja még az összeállítást néhány tanítvány és gyakorló pedagógus írása is.

A szerkesztő tisztelgő szándékát dicséri a köszöntőkönyszerkezeti felépítése. A fejezetek Zsolnai József *A tudomány egésze* (2005) című munkájának struktúráját követik, s bennük az egyes tanulmányok „hovatarozását” a lábléc felirataival jelzi a szerkesztő.

Az írások többsége a neveléstudomány szakterületéről való, de nem kevés a más tudományágakhoz tartozó tanulmány a filozófia, a genetika, a nyelvtudomány, az irodalomtudomány, a szociológia és a művelődéstörténet köréből. Mellékletben kapott helyet tizenhat képzőművészeti alkotás színes fotója.

A köszöntő írások közül három foglalkozik az ünnepektől professzor pályaképével, munkásságával.

Hárs György Péter „Megszolgált 70 év: az iskolától az iskoláig” (pp. 11–15) című írásában felvázolja a „vargabetűkkel teletűzdelte” életút állomásait az ásothalmi tanítótól az iskolateremtő kutatóig: a *Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés (NYIK)*, valamint az *Értékközvetítő és képességfejlesztő program (ÉKP)* kidolgozóján át a tudományos főmunkatárs intézetigazgatóig és a mostani pápai professor emeritusig. Parabola-értékű történet oldja a pályaképet és teszi személyessé a megemlékezést – Zsolnai József önéletrajzi könyvéből idézve: *Vesszőfutásom a pedagógiáért. Egy pedagógus-életút sikerei és botrányai*.

Orosz Lajos „ex libris” rövidségű karcolatában (pp. 17–18) egy autonóm, önfejlesztő

ember képét vázolja elénk, míg Koltai Dénes (pp. 9–10) egy jelentős nagy fához hasonlítja az örökké teremtő, újat akaró, innovációra képes, nyughatatlan vándortanárt, a kitűnő szakembert, Zsolnai József professzor urat.

A *Tudománytan* fejezetben Varga Csaba szociológustól „A metaelmélet hipotézise” címen olvasható tanulmány (pp. 23–34), „A metaelmélet” munkacímmel készülő könyvnek bevezető fejezetéből vett részlettel.

N. Sándor László pedagógiai szakújságíró „A visszahódítható teljesség” című írásában (pp. 35–37) a *Mindentudás Egyeteme* televíziós előadás-sorozatát „mint az iskolán kívüli művelődés, a felsőfokú és a felnőttkori művelődési igény kielégítésére szánt kísérletet” (p. 37) kezeli, és jelzi, hogyan kapcsolódhat a műveltségigénybe a pedagógia sok-sok ága.

Czeizel Endre orvos-genetikus „A pedagógia és a genetika testvérisége” című tanulmányában (pp. 41–50) az egyén adottságait vizsgálja külső ráhatások kölcsönhatásában. Írását magyar zeneszerzők és költőgénuszok családfa-elemzésével teszi lebilincselő olvasmánnyá.

A szociológiai írások között a középfokon továbbtanuló romagyerekek mobilitási esélyeiről ír Liskó Ilona (pp. 53–68). Vizsgálatok alapján levont következtetésében problémaként jelzi, hogy a társadalmi réteghelyzetből való kiemelkedés a gyerekkori környezetben tanult magatartási minták elutasítása mellett gyakran együtt jár a környezettel való szakítással is. Ezenkívül még két dolgozat foglalkozik a kötetben cigánykérdéssel. Handó Melinda roma gyerekek iskolai sikertelenségeinek hátterét elemzi (pp. 543–549), és követendő példaként bemutatja két iskola gyakorlatát. Takács Viola 2001-ben végzett attitűd-vizsgálata a tanár szakos hallgatók körében (pp. 513–526) új szempontú eredményt mutatott a roma tanulók megítélésében. A szerző feltételezésével szemben, amely szerint mennél több a roma gyermek az osztályban, annál nagyobb gondot okozni tanításuk a pedagógusnak, a megkérdezett tanár szakos hallgatók elvárása azt

mutatta ki, hogy kevesebb pedagógiai gondot okozna, ha osztályukban többségben lennének a roma tanulók, mint ha csak az osztály felét tennék ki (p. 524).

Somlai Péter szociológus a „Megnyúló kamaszkor: az életút új szakasza” című tanulmányában (pp. 85–93) a „post-adolescence” jelenségét elemzi. Azokra a fiatalokra használja a terminust, akik élettanilag és állampolgári jogaik szerint érettek, de kitolódott felkészülési szakaszban élnek, „köztes életkori státuszban” lévő emberek. E fiatal nemzedék megváltozott életfelfogását – ami tanulási, pályaválasztási és párválasztási döntések bizonytalanságában jelentkezik – számos jelenséggel és folyamattal magyarázza, többek között az identitás és önmegvalósítás keresésével, a szabadidő eltöltésének új módjaival, az élmény-társadalom új intézményeivel stb.

Terjedelmes fejezet a *Neveléstudomány*, hatvankét írással. Benne Benedek András „A felnőtt kori tanulás problematikájához” című dolgozata (pp. 122–128) az egész életen át tartó tanulás paradigma-jellemzőkkel leírható új rendszerét elemzi a formális-nonformális tanulás és az életkor összefüggésében.

Kilenc tanulmány a felsőoktatás keretében foglalkozik a pedagógusképzés tanítási problémáival, különböző nézőpontokból.

Kocsis Mihály pedagógusképzés-kutató a tanárképzést értékelte reprezentatív minta alapján, a Pécsi Tudományegyetemen a végzetekkel készített interjúk segítségével (pp. 154–166). A vizsgálat a tanárként végzetek szakmai szocializációjával kapcsolatos értékelések és önreflexiók feltárására irányult – három területet érintve: a tanári pálya választásával kapcsolatos attitűdökre, az elméleti pedagógiai és a tantárgy-pedagógiai képzés értékelésére, valamint a tanárképzésben tanultak felhasználhatóságának megítélésére. Az interjúk során szerzett információk új összefüggésekre adtak magyarázatot. Ilyen volt például az interjúalanyok képzés előtti szubjektív életútja, amely segített megérteni az iskolával, illetve a pedagógiai jellegű tantárgyakkal szemben tapasztalható előítéletet.

A szerző vizsgálatai alapján rámutatott arra is, hogy „a tanári mesterség – a vizsgálati minta területén – egyelőre nem tudott kilépni a rutinpraxis keretei közül” (p. 164).

Bókay Antal irodalomtörténész „A posztmodern egyetem kapujában” című írásában (pp. 167–174) a bolognai folyamatot elemzi az egyetemszervezési mechanizmusok tükrében, szembeállítva az egyetemi hagyományokkal, amelyek súlyt, stílust, értelmet adnak az intézménynek.

Tóth József földrajztudós „Felsőoktatásunk és a lokális – regionális-nemzeti – globális kihívások” (pp. 195–201) című dolgozata is az egyetem helyzetét és kapcsolatrendszerét mutatja be, kiemelve a társadalmi környezettel való összefüggését. A közel félszáz országra kiterjedő PISA-jelentés oktatásfelmérésének tudományterületenkénti rangsora alapján rávilágít az oktatási eredményesség és a gazdasági fejlettség kapcsolatára. Ugyanis szoros korreláció mutatható ki a gazdasági sikeresség, az általános fejlettség és a kutatási-fejlesztési ráfordítások között. A dolgozat központi témája az egyetem és régiójának kapcsolatrendszere: az egyetemek közötti, valamint az egyetem és a régió egyéb intézményei közötti kapcsolat és kölcsönhatás. „A magyar felsőoktatás akkor reagál jól a globalizáció kihívásaira, ha lokális és regionális beágyazottságát megőrizve arra koncentrálna, hogy mi a nemzeti érdekünk, ezen belül a felsőoktatás érdeke” (p. 200).

Szépe György nyelvész a pedagógusképzés modelljeiről ír (pp. 181–194) a többfokozatú felsőoktatás keretében, amerikai és pécsi tapasztalatok alapján, nemzetközi kitekintéssel. Elemzi az egységes, de belül rétegzett szerkezeteket: a három-négy éves BA (baccalaureatus) szintet, az egy-három éves MA (magister) szintet és a legalább három éves PhD (philosophiae doctor) szintet. Ezek a szintek egymásra épülnek (és idővesztés nélkül folytathatók a félig felsőfokúnak tekintett két éves „post-secondary” képzésen túl is). A tanulmány kitér a tanárképzés tartalmára, megkülönböztetve azt a pedagógia-

szakról. Olvashatunk a tanszékeknek, a gyakorlóiskoláknak és a tanárképző intézetnek a tanárképzésben betöltendő szerepéről is.

Vekey Tamás pszichológus „Anomáliák?” című esszéjében (pp. 202–207) reflexióit írja le a magyar felsőoktatás gyakorlatának általa tapasztalt szélsőségeiről (a kreditrendszerrel, az alapképzésről, az iskolai pluralizmusról stb).

Békési Imre nyelvész felsőoktatás-történeti írása, „Elfogult emlékezés a polgári iskolára és a polgári iskolai tanárképzésre” (pp. 208–210) egy múltat idéző figyelmeztetés érték-megőrző szándékkal napjaink reformpedagógiai törekvéseinek a „túlhajtásaira”.

Történeti áttekintésű iskolaelméleti írások is helyet kaptak a kötetben, így Vágó Irén oktatáskutató „Ki mit talált ki? A középiskolák alkalmazkodásának típusai” és Trencsényi László pedagóguskutató „Az iskola funkcióiról a nevelési intézmények »történeti rendszertanában«” című tanulmánya (pp. 235–254, illetve 255–269). Neveléstörténeti tanulmányokat olvashatunk Pukánszky Béla, Tölgyesi József neveléstörténészek tollából is.

A *Neveléstudományok* fejezetben összehasonlító olvasáspedagógiai vizsgálatokat is találunk. „Melyik módszer?” címen öt olvasástanítási módszer összehasonlító elemzéséről szól reprezentatív minta alapján Cs. Czachesz Erzsébet és Vidákovich Tibor tanulmánya (pp. 400–408). Az empirikus vizsgálatra kiválasztott öt olvasástanítási módszer (Ligeti, Lovász, Romankovics, Tolnainé, Zsolnai) mindegyike meghatározó volt a 80-as évek anyanyelvi nevelés reformjában. A mérés második osztályos korcsoportú olvasástechnikai tudásra vonatkozott. A szerzők az eredmények alapján azt állapították meg, hogy az olvasástechnikai tudás nem módszerfüggő. „Alaptalan a sokszor elhangzó állítás, miszerint a gyenge olvasási teljesítmény hátterében a hibásan megválasztott módszer áll” (p. 408).

Csizmazia Sándorné (pp. 563–574) negyedik osztályos tanulók körében végzett megyei szintű szövegértési vizsgálatot is-

mertet szövegértésközpontú vonatkozásában. Újdonság értékű a dolgozatban a szövegértés mérésére alkalmas standardizált mérőeszközének mérésmetodikai szempontú ismertetése.

Kommunikáció-kutatással foglalkozó szakember számára is tanulságos Zsolnai Józsefné Mátyási Mária „A gyerek a törvény” (pp. 409–417) című írása, amely tanítási tapasztalattal kiegészített esetleírás egy autista fiatal társas helyzetekben megfigyelt nyelvi viselkedéséről.

Szép számban tartalmaz a kötet a Nyelvi, Irodalmi és Kommunikációs Nevelés (NYIK), valamint az Értékközvetítő és Képességfejlesztő program (ÉKP) kontextusában készült tanítási technológiákat, napi gyakorlatot gazdagító óravázlatokat, helyi iskolákra vonatkozó tantervi adaptációkat, összehasonlító elemzéseket, így többek között Bandiné Liszt Amália (pp. 217–228), Laboda Erika (pp. 229–234), Csizmazia Sándor (pp. 334–341), Balogh Zsigmond (pp. 342–347), Csonka Imréné (pp. 348–354), Barlai Róbertné (pp. 355–365), Balázs Éva (pp. 388–399), Kovács Lászlóné (pp. 461–467), Pusztainé Szabó Margit (pp. 468–474), Új Imréné Tóth Rózsa (pp. 475–492), Monoriné Papp Sarolta (pp. 498–506) írását.

A *Nyelvtudományok* címszó alatt alkalmazott nyelvészeti tanulmányok olvashatók. A fejezet tíz írása közül négy kifejezetten vagy közvetve gyermeknyelv-kutatásról szól, és a nyelvi, illetve az anyanyelvi nevelés problémaköréhez nyelvészeti szempontból közelít.

Nagy J. József „Beágyazások a 9–10 éves gyermekek élőbeszédében” (pp. 769–776) című dolgozata az alárendelő mondatok szintézisét vizsgálja egy korábbi tanulmányában (Nagy 1996) közölt, alacsonyabb korcsoportú tanulókra vonatkozó adatokkal való összevetésben.

Gósy Mária fonetikus kísérleti vizsgálattal, „Beszédhangok differenciálása 6–9 éves korban” (pp. 777–783) mutat rá a beszédpercepció mechanizmusok részfolyamatából a

diszkriminációs képességnek a különösen nagy fontosságára az írott anyanyelv, az olvasás és írás megtanulásában.

Lengyel Zsolt nyelvész áttekintést ad (pp. 835–844) a mentális lexikon vizsgálatának egyválaszos szóasszociációs fajtájáról részben nemzetközi, részben hazai szakirodalom és saját adatok alapján.

Navracsics Judit nyelvész (pp. 850–860) dolgozatában a korai háromnyelvűség kialakulásának folyamatát írja le egy Magyarországra érkező család két kisgyermekének (két és három évesek) megfigyelése alapján.

Kitűnő írások olvashatók a modern, generatív nyelvészet, azon belül is a magyar nyelvleírás területéről, ilyen Bánréti Zoltán „A szó ellipszise” (pp. 784–793) és Medve Anna „Szintagmatikus kapcsolatok, szörend, modulok” (pp. 794–806) című dolgozata.

A recenzió műfaja nem ad lehetőséget arra, hogy egy ilyen terjedelmes gyűjtemény minden egyes írásról beszámoljunk; ez azonban nem jelenti azt, hogy az említetlenül maradt közlemények ne volnának igényesek. Értékes tanulmányokkal találkozunk a *Történelem-tudományok*, az *Irodalomtudományok*, a *Filozófiai tudományok* fejezetekben, valamint a *Művészeti és művelődéstörténeti tudományok* és a *Média- és kommunikációs tudományok* fejezetekben is.

Ez a vaskos tanulmánykötet százegy írást tartalmaz, számos tudományterület kutatóinak munkáiból állt össze, olvasása után mégis marad hiányérzetünk. Sajnálatos, hogy hiányos azoknak a megemlékezőknek a sora, akik a hetvenes évektől fogva tanítványként évtizedeken át meghatározóak voltak a NYIK és az ÉKP programok kidolgozásában, tevékenyen részt vettek ezek elterjesztésében. A tisztelgő pályatársak, barátok írásai között csekélynek tűnik a kötetben a „régii” tanítványok saját munkásságát reprezentáló, mesterüket ezzel köszöntő tanulmányainak száma.

Sárdi Edit

HIVATKOZÁSOK

- Nagy J. József (1996): Beágyazások a 6-8 éves gyermekek élőbeszédében. In: *Absztrakció és valóság. Békési Imre köszöntése*. Szeged: JGYTF Kiadó, 207–212 p.
- Varga Csaba (2005): *Metaelmélet, metafizológia*. Nagykovácsi: Stratégiakutató Intézet, 2005. 507 p.
- Zsolnai József (2002): *Vesszőfutásom a pedagógiáért: egy pedagógus-életút sikerei és botrányai*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 376 p.
- (2005, vál. és összeáll.): *A tudomány egésze: a magyar tudomány tudomáypedagógiai szemléje* [elektronikus dok.]. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó – Arcanum; Pápa: Veszprémi Egyetem Pedagógiai Kutatóintézete. 1 CD-ROM, 12 cm.

Forgács Róbert

Anya – nyelv – csavar

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2008. 142 p.

„Az ékesszólás kiskönyvtára” sorozat egyik darabját szeretném bemutatni és egyben ajánlani a nyelvi fejtörőket kedvelő diákok és magyartanárok figyelmébe. A szerzőt a Duna Televízió *Nyelvörző* című műsorából ismerhetjük, ahol már sok csavaros eszű gyerek tehette próbára tudását és szellemi fürgeségét. Nyelvi játékokkal lépten-nyomon találkozhatunk rejtvényűságokban vagy akár utcai reklámplakátokon, viszont kevés olyan kiváló, könnyen áttekinthető, témák szerint rendezett gyűjtemény látott napvilágot mostanában, mint ez a kötet.

Már a cím is egy feladattípusra utal. A *nyelv* szó az *anya*- előtaggal is és a *-csavar* utótaggal is értelmes összetételt eredményez. Ez a két kifejezés: *anyanyelv* és *nyelvcsavar*, jól összefoglalja a könyv tartalmát.

A nyelvtan sajnos ma az egyik legkevésbé kedvelt tantárgy a diákok körében, ezért a magyartanároknak és az idegennyelv-taná-